

Kuinka maailma kuvitellaan

ULLA VIERTOLA

Doreen Massey on brittiläinen sosiaalitieteilijä ja maantieteilijä. Hän on tutkinut mm. globaalisuutta, alueellista kehitystä sekä tilan ja paikan problematiikkaa. *Samanaikainen tila* on läpileikkaus hänen tähänastisesta tuotannostaan. Teoksen artikkelien nimet kertovat kirjoittajan mielenkiinnon laaja-alaisuudesta, kun tarkasteltavaksi otetaan muun muassa Naisen paikka, Globaali paikan tuntu ja Kuinka maailma kuvitellaan. Massey painottaa, että tapamme ymmärtää tila ja paikka vaikuttaa perustavalla tavalla siihen, kuinka käsitämme ja koemme maailman ja kuinka asennoidumme muita kohtaan, olivat nämä sitten maailmassa esiintyviä ilmiöitä tai siellä eläviä ihmisiä. Massey esittää, että tila ei ole staattista ja neutraalia, vaan se muodostuu ajassa ja on läpeensä sosiaalista.

Tuntuu vaikealta yhtäkkiä ymmärtää, että tila olisi varsinaisesti jotakin muuta kuin ihmisen tuottama, enimmäkseen sosiaalinen ulottuvuus. Termien hämmästyttävä moninaisuus aiheuttaa lisää päänvaivaa; alkupeäräiskielen ”space” sisältää useita merkityksiä, ja suomen kielessä ”tila” on myös monimerkityksinen. Tila voi olla konkreettinen paikka, mutta myös fyysinen tai psyykinen ja ennen kaikkea sosiaalinen. Jos on joskus päässyt käymään esimerkiksi jonkin suuryrityksen edustustiloissa ja sitten saman yrityksen lattiataason työntekijöiden taukotiloissa, tilan merkitys sosiaalisten suhteiden ilmauksena ei ole voinut jäädä avautumat-

ta. Kautta aikojen valtasuhteita on tuotettu tilallisesti, niin että kuningas, pappi ja piika ovat erottuneet toisistaan jo yhdellä silmäyksellä. Ajan ja tilan tarve, käyttö ja rakenteet ovat sukupuolittuneita ja poliittisia: Missä nainen saa olla – ei ainakaan yksin yöllä kadulla. Entä missä on miehen paikka – ei ainakaan keskellä päivää lasten kanssa kotona. Massey haastaa ajattelemaan tilaa ja paikkaa uudelleen siitä näkökulmasta, että ne eivät ole staattisia ja neutraaleja. On tosiaan mielenkiintoista tietää, mitä sellaista erityistä hän on löytänyt, joka saa hänet väittämään läpeensä sosiaalista, poliittista, sukupuolittunutta tilaa – juuri sellaiseksi?

Massey'n heittämän haasteen todelliseksi kohteeksi paljastuvat ne tutkijat ja ajattelijat, jotka ovat pyrkineet asettamaan tilan, ajan ja paikan kunkin omiin lokeroihinsa. Näissä lokeroissa tila on staattinen ja pysähtynyt, kun aika sitä vastoin edustaa muutosta ja dynaamisuutta. Massey tarkastelee erityisesti Erneston Laclau'n tilakäsitystä, jonka mukaan tilallisuus on pysähtyneisyyden valtakunta, jossa ei ole todellista ajallisuutta eikä siten myöskään politiikan mahdollisuutta. Tällainen tilakäsitys näyttäisi olevan peräisin fysiikasta, ja ilmeisesti se sikiää ihmisen kaipuusta tuottaa puhtaita ja yksiselitteisiä määrityksiä kaikesta mahdollisesta ympärillään. Kuitenkin elottomaan luontoon liittyvän tilakäsityksen siirtäminen elollisten olentojen maailmaan kuulostaa yhtä toimivalta kuin jonkin hullun tiedemiehen yri-

Doreen Massey
Samanaikainen tila
Toim. Mikko Lehtonen,
Pekka Rantanen &
Jarno Valkonen
Suom. Janne Rovio
Vastapaino, 2008
240 s.

tys risteyttää keskenään kivi ja kaniini. Tässä tapauksessa jopa parjattu arkijärki ymmärtää, että jonkin elollisen oleminen tilassa tapahtuu aina jossakin ajassa ja paikassa, eikä näitä kolmea voi ilmiöinä ”puhdistaa” erilleen toisistaan jo sen vuoksi, että niillä on taipumus tuottaa toisensa. Tila on ajan ja paikan tuotos, mutta Massey esittää vielä muitakin tilan tuottajia, jotka tekevät siitä yhä vähemmän neutraalin. Näitä ovat esimerkiksi rotu, sukupuoli ja pääoma eli raha.

Massey'n teoksen merkittävä anti on siinä, miten hän ruotii ja kyseenalaistaa globaalisuutta. Kun Massey tarkastelee globaaliin erityisesti liitettyä tiedon ja ihmisten liikkumisen nopeutta ja vaivattomuutta, hän huomaa ristiriitaisuuksia. Esimerkiksi lentoliikenne on mahdollistanut tehokkaan liikkumisen tiettyjen paikkojen välillä, mutta samalla yhteydet jossakin muualla ovat entisestään supistuneet. Sähköpostiviestit suhahtavat hetkessä mantereelta toiselle, mutta Saharan eteläpuolisessa Afrikassa naiset yhä käyttävät useita tunteja päivässä vedenhakumatkaansa. Massey esittää, että liikkuvuus ja sen hallitsemisen heijastavat ja lujittavat val-

taa nimenomaan niin, että ne toimivat jonkun hyödyksi, mutta samalla aktiivisesti heikentävät jonkun toisen asemaa. Globaali ajan ja tilan tiivistyminen ei ole maailmanlaajuista, vaikka se mielellään sellaiseksi esitetään ainakin silloin, kun halutaan korostaa mielikuvaa uljaasti etenevästä kehityksestä. Massey'n aika-tila-tiivistymän valtageometriassa eri sosiaaliset ryhmät ja yksilöt ovat selkeästi erilaisissa asemissa. Jotkut korjaavat hyödyn liikkuvuudesta, mutta toiset globaalistuminen itse asiassa kahlitsee paikoilleen.

Massey'n teosta on mahdollista tarkastella vahvana jälkikolonialismin kritiikkinä. Maantieteilijänä hän puhuu kartoista, jotka eivät ole vain kuvauksia mantojen ja merien konkreettisista muodoista ja valtioiden rajoista. Kartat ovat myös sosiaalisia tuotoksia, joihin keskeisesti liittyy vallankäyttö, tietty tulkin-ta kuvatusta alueesta. Maantieteellisen mielikuvituksen avulla ihmiset ja kokonaiset yhteiskunnat määrittelevät sekä itsensä että muut. Uutislähetykset ja sanomalehdet uusintavat kuvaa; taas jossakin räjähti pommi, taas jossakin sodittiin. Jotkut paikat ovat ”hyviä” ja jotkut toiset ”pahoja”, ja hyvien paikkojen ihmiset voivat jatkaa elämäänsä itsetyytyväisyyden tilassa: ”haastattelimme asiantuntijaa, jonka mukaan tällaista ei voi tapahtua Suomessa”. Menneinä aikoina ensisijaista maailmaa esittävien karttojen reunoille piirrettiin kuvia tuntemattomia alueita kansoittavista hirviöistä ja epäihmisistä. Nykyään luonnontiede on pyyhkinyt pois hirviöt, mutta edelleen periferioissa ma-

jailee epäihmisiä, jotka näyttävät oudoilta ja käyttäytyvät väärin. Siellä periferioissa heidän toivotaan pysyvänkin, kunnes globaalistuminen lopulta teknologian avulla sivistää heidät. Kun valla-tuissa siirtomaissa entisinä aikoi-na ei asunut oikeanlaisia ihmisiä, heitä lähetettiin emämaasta siirtolaisiksi sinne. Nyt samaisilta seuduilta edelleen puuttuu jotakin eli oikeat, valtakeskittymille mieleiset elämäntavat. Kun aikaisemmin ihmiskunnan evoluutio kulminoitui siirtomaaisäntien edustaman uskonnon ja kulttuurin hahmossa, uutta ihannetilaa mitataan nyt teknologisen kehityksen asteella. Tästä näkökulmasta globaalin aika-tila-tiivistymän ulkopuolelle jääminen ei merkitse paikan autenttisuuden säilymistä vaan taantumaa ja rappiota.

Teoksen loppupuolella Massey on ajoittain melko vaikeaselkoinen. Yksi syy saattaa olla tilan ja paikan käsitteiden monimerkityksellisyys, joka jatkuvasti vaatii tarkkaavaisuutta. Kun Massey'n mukaan paikka voidaan ymmärtää tietyllä alueella toistensa kanssa vuorovaikutuksessa olevien sosiaalisten suhteiden muodostelmana, tekee mieli kysyä, eikö paikka sitten konkreettisesti merkitse asujilleen mitään? Ihminen merkityksellistää elottoman luonnon ja liittää vahvoja tunteita kasvilisuuteen ja maaston muotoihin. Tämä merkityksellistäminen voi perustua sosiaaliin tekijöihin, mutta myös kohteeseen itseensä, sen visuaaliseen erityisyyteen. Jos vain paikan sisäisillä sosiaalisilla suhteilla on merkitystä, koko yhteisö voidaan siirtää pois kasvoksen tai biopolitoaineplantaa-

sin tieltä, eikä kukaan hädättyistään tunne menettäneensä mitään. Massey'n mukaan paikan identiteetti muodostuu sen ulkopuolelta, keskinäissuhteista toisten paikkojen kanssa. Hän esittää, että tämä näkemys on vastakkainen käsitykselle paikasta kotina, joka väärin kuvitellaan ääriiviivojen rajaamaksi turvallisuuden ja vakauden satamaksi. Onko turvan ja rauhan kuvitelma siis väärä, vai onko väärin kuvitella niin? Miten ihmisistä voisi estää tuolla tavalla kuvittelema-

Globaali ei ole vastakohta paikalliselle erityisyydelle. Se on jokin toinen erityinen paikka, jokin toinen aika-tila-tiivistymä, joka tunkeutuu toisaalle. Tästä näkökulmasta globaalistuminen ei ole ihmiskunnan evoluution korkeampi aste, vaan ikiaikaista kamppailua tilasta ja valasta. Massey'n näkemys avoimista, identiteetiltään joustavista tiloista ei välttämättä muuta paremmin toimeentulevien yhteiskuntien käsityksiä omista oikeuksistaan. Se ei tee au-liimmaksi ottamaan vastaan niitä, jotka vastoin tahtoaan joutuvat jättämään oman paikkansa. Kun juuri heikoimpien turvakseen rakentamat rajat ovat kaikkein hauraimpia, joustavuuden ja avoimuuden ihanteita on helpompi toteuttaa heidän suuntaansa. Juuri heikkojen osana on avata tilansa toisille, jotka ottavat hyödyn, jättävät haitat ja lähtiessään sanovat kuin entiset siirtomaaisännät: kävimme käännyttämässä ja sivistämässä ne, jotka olivat väärän talouden, politiikan ja kulttuurin pakanallisessa tilassa.